

IS ER NOG TOEKOMST VOOR HET AFRIKA MUSEUM (DEEL 2)

**DE TEKST VAN HET GEHELE INGTERVIEW MET CAREL VERDONSCHOT
DE INGEKORTE VERSIE STAAT IN HET TIJDSCHRIFT TRIBALE KUNST JAARGANG 10 NR 3**

1 Heeft het Afrika Museum een kans om op de huidige plaats in Berg en Dal te blijven bestaan?

Natuurlijk is er een kans. Die is er altijd, maar het zal veel afhangen van de mogelijkheden die de Congregatie weet te vinden om een doorstart te maken. Een museum in de lucht houden en tegelijk een goed en aansprekend museumbeleid te voeren is niet eenvoudig. De wil is volop aanwezig, maar de financiën zijn toch een bottle-neck.

In het bestemmingsplan staan de gebouwen als museum omschreven, zou het dan ook niet logisch zijn dat daar een subsidie voor blijft bestaan, van gemeente of rijk?

Het Rijk heeft al laten weten het museum niet te willen subsidiëren omdat het subsidie technisch niet mogelijk zou zijn en ons alternatief plan Afrika Museum 2.0 niet geaccepteerd. De gemeente is niet kapitaalkrchtig genoeg om het te doen.

Hoe schat u de kans in om dit alsnog geregeld te krijgen?

Dat is moeilijk aan te geven. Het is de vraag of wij voldoende druk op de overheid kunnen bewerkstelligen om een omslag te maken.

2 De benedenverdieping is drastisch verandert (en lang dicht geweest), wordt als gevolg van deze modernisering ook een jonger publiek bereikt en is het aantal bezoekers weer wat toegenomen (2018 71000 en 2019 55000 bezoekers)? Of is daar als gevolg van Corona niets over te zeggen?

Bezoekerscijfers worden normaliter aan het einde van een jaar bekend gemaakt in de monitor van o.a. De Museumvereniging en in de jaarverslagen van instellingen.

Met de overname van het Afrika Museum op 1 april 2014 door het NMvW werd door de nieuwe directie verklaard dat de bezoekerscijfers omhoog gebracht zouden worden tot minimaal 100.000. Zoals blijkt uit de door u vermelde aantallen uit 2018 en 2019 is dat klaarblijkelijk niet gelukt. Heeft zelfs een flinke daling ingezet in 2019. Het zelfstandige Afrika Museum van voor 2014 heeft nooit een dergelijk laagterecord van 55.000 genoteerd. Over 2020 is voor zover ik weet niets gepubliceerd. Corona zal daar zeker debet aan zijn.

De opgegeven aantallen kunnen overigens soms zeer arbitrair zijn. Zo hangt het o.a. af van criteria die een instelling hanteert: tellen individuen die slechts een museumwinkel bezoeken officieel als museumbezoeker, zijn externe werklieden die in het gebouw of buiten op het terrein bezig zijn wel/niet museumbezoeker? Het zelfstandige AM is daarin altijd helder geweest: deze individuen worden niet meegeteld als museumbezoeker.

3. Menige bezoeker van een groot aantal Afrikaanse landen weet dat het soort bewoning zoals in het buitrenmuseum vertoond wordt, nog steeds op heel veel plekken bestaat, daar

is dus niets mis mee. Als er dan aandacht gegeven moet worden aan “het huidige Afrika”, zou het dan niet veel beter zijn om één of twee ruimtes in te richten met het beeld van één of twee steden uit Afrika, met al zijn geluiden, verkeer (op wanden filmbeelden) enz. dan zoals nu de benedenverdieping ingericht is?

Met de bouw van het Buitenmuseum, ontstaan in de periode 1982-1992, heeft het voormalig AM steeds een duidelijk omschreven doel gehad, namelijk het onder de aandacht brengen van inheemse bouwvormen die getuigen van een waar vakmanschap, blijkt geven van een grote materialenkennis bij de bouwers en die bovendien een organisch geheel vormen, vol van betekenissen voor de bewoners en gebruikers van betreffende woningen. Daarnaast heeft het AM met de bouw van de woonvormen nadrukkelijk de inheemse architectuur (bekend als vernacular architecture) een volwassen plaats willen geven in de geschiedenis van de architectonische wereldgeschiedenis. Immers, waarom worden “niet-westerse” bouwvormen zo dikwijls betiteld als “primitief”. Dergelijke uitspraken, waaraan overigens ook het NMvW zich schuldig maakt, zijn gebaseerd op een gevoel van superioriteit en geven blijk van ernstige vooroordelen. Verdienen alleen grootse gebouwen in de westerse “moderne” wereld het om betiteld te worden als architectuur? Niet voor niets heeft de ICOM, de officiële internationale museumorganisatie binnen UNESCO, grote nadruk gelegd op het belang van behoud van immaterieel erfgoed, waartoe inheemse bouwkennis gerekend moet worden. Het Buitenmuseum van het AM is de enige locatie waar consequent aandacht wordt besteed aan dit immaterieel erfgoed en waar men buiten het Afrikaanse continent kennis kan nemen van traditionele woningbouw (zoals het Openluchtmuseum Arnhem aandacht besteed aan “typisch” Nederlandse gebouwen uit het verleden) Twee woonvormen (uit Mali en Benin) staan op de Afrikaanse lijst van Unesco Werelderfgoed. Bovendien vormen de woonerven de oorspronkelijke context waarbinnen objecten uit de collectie ooit een functie hebben gehad (hiermee wordt impliciet de verbinding gemaakt tussen Binnen-en Buitenmuseum) en bieden zij een originele achtergrond voor alle evenementen die het AM programmeerde in het Buitenmuseum.

De relatie met hedendaags, stedelijk Afrika werd binnen in het museum nadrukkelijk geprogrammeerd in tentoonstellingen (bijv. ‘Blueprints of Africa’, met Afrikaanse architecten en architecten uit de Afrikaanse Diaspora), in fototentoonstellingen, educatieve projecten, evenementen etc. En in de kleine videorimte in de voorzalen draaide continu een filmimpressie, vervaardigd in opdracht van het museum met als titel ‘Stedelijk Afrika’. Ook voor de periode na 2014 stonden er architectuurtentoonstellingen op de agenda, die helaas nooit zijn uitgevoerd (terwijl subsidies reeds waren toegezegd). Het AM was reeds enige jaren voor de overname in 2014 bezig met planvorming voor het vernieuwen en herinrichten van het gehele buitenterrein. Al die plannen zijn klaarblijkelijk door de nieuwe directie stilgelegd. Het is heel jammer dat kennelijk niemand in het NMvW de moeite genomen heeft om zich eens te verdiepen in doelstellingen en geschiedenis van het Buitenmuseum en vervolgens de media het NMvW lijken na te praten.

4. Is het personeel betrokken bij de toekomst van het Afrika Museum of hebben zij ook “een bevel tot zwijgen” gekregen? Zoals met Irene Hübner gebeurd is in 2014. Haar ontslag als directeur destijds roept ook vraagtekens op. Heeft u daar commentaar op?

Nee, dat is aan het NMvW en de OR van het NMvW. De Congregatie mengt zich niet in de omgangsvormen van het NMvW. Wij wilden gebruik maken van haar deskundigheid. Dat is

blijkbaar te bedreigend voor het NMvW. Wij zijn niet blij met de inmenging van het NMvW in de keuzes voor externe deskundigen om een goede doorstart te kunnen maken.

5 Is de collectie als geheel nog aanwezig in Berg en dal of is deze (gedeeltelijk) verhuisd naar het depot in 's Gravenzande? En de boekencollectie van het Afrika Museum wat is daarmee gebeurd?

En als dat zo is (in depot 's Gravenzande) komt de hele (boeken-)collectie ook terug?

De etnografica collectie bevindt zich deels in Berg en Dal en is deels overgebracht naar 's Gravenzande. De vakbibliotheek van het AM die regelmatig werd bezocht door geïnteresseerde externen en geraadpleegd door onder meer studenten en docenten van de universiteit in Nijmegen lijkt volledig opgeheven. Zeldzame exemplaren of boeken die op de andere locaties niet aanwezig waren zijn naar Leiden gebracht, de rest is mondjesmaat verkocht en een groot aantal boeken is in de ramsj verdwenen of zelfs in de afvalcontainer beland. De AM bibliotheek heeft dus hetzelfde lot moeten ondergaan als de bekende bibliotheek in het Tropenmuseum (die net als het Tropenmuseum ondergebracht was bij het Koninklijk Instituut voor de Tropen, het KIT) die 'verdwenen' is en deels verkocht en terechtgekomen is in Alexandrië. De voormalig conservator van die bibliotheek heeft letterlijk "een boekje open gedaan" over de schrijnende gang van zaken rond die voor Nederland zeer belangrijke bibliotheek. Het betreft hier immers Nederlands erfgoed. Vanzelfsprekend wenst de Congregatie de boekencollectie terug. Zeker omdat het overgrote deel van die collectie bezit is van de paters. De boeken zijn eind jaren 1980, bij het gereedkomen van het kantoorgebouw van het museum, overgebracht naar een speciale bibliotheekruimte die beschikbaar kwam. Tot het moment van die verhuizing stond de collectie in de villa op het terrein. Het argument van het NMvW dat de boekencollectie volledig is aangekocht met overheidssubsidie en derhalve geen bezit van de congregatie is, is onjuist. Meer dan 3/4 is privébezit.

6. het bericht van de verkoop van de twee beelden, (de publiekstrekker, het grote spijkerbeeld en het Senufobeeld) door de paters is bij veel van onze leden met teleurstelling ontvangen. Is er een garantie dat dit soort verkoop in de toekomst in de toekomst niet gaat plaatsvinden?

De verkoop van de beelden was een noodzaak om te kunnen voorzien in het onderhoud van de paters. Missionarissen hebben nooit pensioen kunnen opbouwen en de kosten worden bij de steeds ouder wordende paters steeds hoger. Het was een lastig besluit dat na lang wikken en wegen is genomen. Het is absoluut de bedoeling van de Congregatie om de rest van de collectie bij elkaar te houden en haar de aandacht en zorg te geven die nodig is. Het respect voor de collectie en de zorg voor de instandhouding van het buitenmuseum is er bij het management van het NMvW absoluut niet.

7. Ik las dat het samengaan van de 4 musea nu door de paters als een grote fout wordt ervaren.

Stijn Schoonderwoerd vertelde mij dat als het museum in 2014 niet samengegaan was dat dan het Afrika Musea niet meer bestaan had.

Deelt u deze zienswijze?

Ja, een grote fout, dan had in 2014 een andere weg ingeslagen worden en was het Afrika Museum voor Nederland op een ander spoor terecht gekomen. De samenwerking van het AM met het Tropenmuseum en met Leiden wordt thans zeer betreurd, omdat op geen enkele wijze beloftes zijn gehouden, de fysieke zorg en aandacht voor de collectie onvoldoende is en de vastgelegde afspraken over behoud van identiteit en voortzetting van het beleid van het "oude AM" met voeten getreden zijn.

De verklaring die Dhr. Schoonderwoerd u heeft gegeven is op zijn zachtst gezegd onvolledig. Wat is namelijk het geval. U zult zich de grote bezuinigingen herinneren die de culturele wereld opgelegd kreeg in 2010/2011 door de toenmalige staatsecretaris Dhr. Halbe Zijlstra. Ook Het AM als **rijks gesubsidieerd** museum (AM is geen Rijksmuseum, zoals Volkenkunde Leiden!) heeft toen flinke kortingen gekregen. Maar kon desondanks gewoon zelfstandig draaien. Maar toen al klopte de voormalige directeur en voorganger van Schoonderwoerd aan bij het AM om de mogelijkheden voor verregerende samenwerking te bespreken. Volkenkunde had het zwaar met een zware, duurbetaalde top, bezoekersaantallen die zelden uitkwamen boven de 65.000 (en dat voor een museum met miljoenensubsidie en gelegen in het westen van het land) . Die besprekingen hebben niet geleid tot een concreet "huwelijk". Een jaar later (In 2012/2013) deed zich een probleem voor bij het Tropenmuseum, dat ook vanuit een ministerie werd betaald, namelijk Buitenlandse Zaken c.q. ontwikkelingssamenwerking. Ook de toenmalig directeur klopte aan bij het AM en Volkenkunde met het verzoek te helpen bij het redden van het museum.

Toenmalig staatsecretaris Mevr. Ploumen besloot het Tropenmuseum af te stoten (te sluiten), waarschijnlijk mede door opgelegde bezuinigingen. Een rel ontstond toen men de collectie Indonesië wilde verkopen; de Indonesische ambassade tekende protest aan en wilde de hele collectie terug als het Rijk de verkoop aan een derde, externe partij doorgang zou laten vinden. Achter de schermen zijn de ministeries van Cultuur en Buitenlandse zaken klaarblijkelijk tot de slotsom gekomen dat het Rijk dan maar de collectie van het Tropenmuseum zou moeten kopen. Dat is inderdaad gebeurd, met de afspraak dat het Tropenmuseum enkele miljoenen meekreeg om in ieder geval tot einde van de beleidsperiode (2017) open te kunnen blijven. Daarna zou de toekomst voor dit museum ongewis zijn.

Dhr. Schoonderwoerd trad aan in 2012 en is voortvarend te werk gegaan; het ministerie liet het AM weten dat het de bedoeling was om subsidiegelden voor Tropenmuseum en Volkenkunde via 1 luik door te geven. Namelijk via Leiden. Het AM, als een door het Rijk gesubsidieerd museum zag men graag aansluiten, maar wel met behoud van eigen identiteit. En met uiteraard een bezuiniging, omdat men tenslotte slagvaardiger kon opereren als één instituut. De toenmalige Raad van Toezicht en directie van het AM hadden een voorkeur voor een holding constructie om de eigen onafhankelijke koers te kunnen volhouden.

In 2014 beschikte het AM over een rijkssubsidie voor de hele beleidsperiode 2012-2016. Het advies van de Raad voor Cultuur was uitermate positief (Uit: **Advies Raad voor Cultuur 2012** "Volgens de raad neemt het Afrikamuseum met zijn collectie een onderscheidende plaats in binnen het museaal bestel. De heldere positionering met het eigentijdse perspectief op Afrikaanse kunst en cultuur is geloofwaardig." (Subsidie advies €1.590.000). Ook het rapport van de OCW visitatiecommissie sprak duidelijke taal (Uit: **Rapport Visitatie commissie, 2010:**

citaat: "De commissie wenst nadrukkelijk zijn waardering uit te spreken voor directie en staf. De kleine, maar slagvaardige organisatie straalt veel betrokkenheid en motivatie uit en dat

heeft een duidelijke positieve uitwerking op de manier waarop het museum functioneert. De aantrekkelijkheid van het binnen- en buitenmuseum, de programmering van tentoonstellingen en activiteiten hebben ervoor gezorgd dat het museum relatief veel bezoekers weet te trekken ondanks de perifere ligging en moeizame bereikbaarheid met het openbaar vervoer. Het Afrika Museum komt voort uit een particulier initiatief en vormt een pareltje in het Nederlandse museumlandschap. De instelling laat Afrika zien als een continent met een eigen en zelfbewust karakter”.

Hoe kan het dat nu volgens het NMvW het museum “donker Afrika’ presenteert en vernieuwingen tegenhoudt? Dat staat toch haaks op de wijd verbreide opvatting bij professionals dat juist het “oude” AM een onderscheidend, vernieuwend beleid voerde? Voor het ministerie was er geen geldige reden om dan zomaar het museum te sluiten, temeer omdat het AM reeds in 1987 het predikaat ‘steunpunt Oost’ en ‘museum van nationaal belang’ heeft gekregen. Bovendien laat het ministerie zich leiden door de adviezen van de Raad voor Cultuur, die zich steeds positief uitgelaten heeft over het AM. Het AM had er vertrouwen in dat zij ook na 2017 subsidie had kunnen krijgen, maar is uiteindelijk wel akkoord gegaan met een samengaan: een “fusie” in de vorm van de beschikbaarstelling van de bedrijfsvoering aan het NMvW, het gebruik van de naam Afrika Museum en waarbij de beheersovereenkomst tussen AM en OCW over zou gaan naar het NMvW, maar de locatie Berg en Dal met een locatiedirecteur wel haar sinds jaren ingezette (hedendaags) beleid zou voortzetten met het eigen team. De realiteit bleek anders.

En zo ja, wat zijn de kansen van een eventuele doorstart?

Dat is nu niet te zeggen. Dat hangt mede af van de uitkomst van de huidige meningsverschillen en de mogelijkheden die een ingestelde werkgroep weet te creëren.

Als er geen geldschieters te vinden zijn, wordt er dan ook gedacht aan een crowdfunding actie o.i.d.?

Dit is ook een van de opties die onderzocht wordt, alles is tenslotte bespreekbaar

8. Vindt u (en de paters) dat een etnografie museum als het Afrika Museum ruimte moet geven aan tentoonstellingen als “World Press Photo”, Mode, Cacao, “black Lives Matter”, Jimmy Nelson e.d.? En moet het Afrika museum wel een afspiegeling zijn van het huidige Afrika? En waarom heel Afrika, voor Egypte b.v. hebben we immers al een ander museum in Leiden en Amsterdam? Hoe staat u hier tegenover?

Het AM heeft, voordat ze de samenwerking in 2014 is aangegaan, al ingezet op een vernieuwende presentatie van het Afrikaanse continent middels het leggen van o.a. verbindingen tussen “traditionele” etnografica collectie en de werken van hedendaagse Afrikaanse kunstenaars en kunstenaars uit de Afrikaanse diaspora (kunstenaars die vanuit hun eigen ervaringen en achtergrond originele interpretaties geven aan eigentijdse vraagstukken). Een focus op collectie is van belang in een instituut dat zich museum noemt. De collectie die inmiddels (tot 2014) was opgebouwd heeft een uitstekende kwaliteit en is de grootste collectie in de Nederlandse museumwereld als het gaat om zgn. niet-westerse kunst. In de afgelopen vijf jaar hebben eindelijk ook de musea voor hedendaagse /moderne

kunst zoals bijv. het Stedelijk Museum in Amsterdam oog gekregen voor deze kunstwerken en worden werken van kunstenaars gepresenteerd die het AM meer dan 10 jaar geleden al in de collectie had opgenomen. Nu de waardering voor “niet-westerse” kunst alom is toegenomen, is ook het NMvW tot het inzicht gekomen dat de AM collectie toch wel veel waarde heeft. Lange tijd werd er besmuikt gesproken over het beleid van het AM. Ook heeft het “oude” AM (van voor 2014) consequent beleid gevoerd op de presentatie van objecten uit het Afrikaanse continent vanuit de theorievorming die bekend staat als World Art Studies. Binnen deze discipline wordt aandacht gegeven aan het belang van een interculturele filosofie, en wordt beargumenteerd waarom “niet-westerse” kunst als volwaardige kunstvorm opgenomen dient te worden in de westerse kunstgeschiedenis. Net zoals inheemse architectuur het verdient om opgenomen te worden in de canon van de westerse architectuurgeschiedenis.

De Congregatie onderschreef deze beleidslijn volledig, maar heeft zich nooit actief bemoeit met de inhoud van tentoonstellingen of het beleid van het museum. Met hield daarin gepaste afstand.

Het “oude” AM zou een tentoonstelling van een fotograaf als Jimmy Nelson nooit geplaatst hebben, omdat hier sprake is van een project dat wel heel erg overeenkomsten vertoont met wat eind 19de/begin 20ste eeuw heel gebruikelijk was in koloniale gebieden. Inheemse bevolking wordt “aangekleed” en letterlijk gepositioneerd zoals de koloniale, westerse fotograaf dat vanuit zijn westers perspectief graag ziet. Wie tegenstribbelt krijgt wat toegestopt. Nelsons werk is het prototype van die koloniale westerse fotografie. George Knight (u leest zijn blog ook) spreekt terecht over “etnische porno”. Onbegrijpelijk dus, dat het NMvW, een dergelijke fototentoonstelling heeft toegelaten. Het getuigt van weinig diepgang en inhoudelijke kennis. In 2014 werden er protesten gehouden in o.a. Londen en Berlijn door leiders van de door Nelson geportretteerde personen. O.a. The Guardian heeft daarover in 2014 gepubliceerd.

Het AM is nooit een centrum van activisme geweest, wel een plaats waar altijd ruimte was voor dialoog. Vanzelfsprekend had men oog voor actuele gebeurtenissen en maatschappelijke ontwikkelingen. Een thema als Black Lives Matter zou op een wijze aandacht krijgen die mogelijkheden biedt tot een dergelijke dialoog, dus in een programma met muziek, film, lezingen/sprekers, kunstenaars en natuurlijk in samenwerking met de Roots-community. Tentoonstellingen als World Press Photo, die de hele wereld bestrijken liggen niet voor de hand. Het museum heeft altijd veel aandacht gehad voor het verhaal achter foto's en steeds gezocht naar mogelijkheden om juist de broodnodige aandacht te vragen voor het Afrikaanse continent. Daar lag de expertise van medewerkers en konden zij bevlogen hun kennis delen met bezoekers. “Zomaar” foto's ophangen die bovendien al een breed publiek hadden omdat het een rondreizende tentoonstelling is, zou niet in overeenstemming zijn geweest met het toen vigerende beleid. Liever gebruikte men beschikbare zalen voor “eigen” tentoonstellingen met collectie.

Het AM heeft in haar beleid steeds gesproken over Afrika ten zuiden van de Sahara (Sub-Sahara), juist omdat de collectie waarover ze beschikte in dit gebied haar oorsprong vindt. Deze specialisatie heeft vanzelfsprekend ook te maken gehad met het feit dat de collectie haar oorsprong vindt in de gebieden waar de paters en broeders van de Congregatie gewoond en gewerkt hebben. Noord-Afrika en Egypte behoorden niet tot het aandachtsgebied, omdat er geen /te weinig eigen collectie voorhanden was en bovendien de expertise ontbrak. En, zoals u zelf ook aangeeft, omdat er al musea in Nederland zijn die wel over goede collecties en de noodzakelijke expertise beschikken. Het museum zocht indien

noodzakelijk steeds de samenwerking met gespecialiseerde musea, bijvoorbeeld het Museum voor Oudheden in Leiden, waar men de noodzakelijke expertise heeft. Dus ja, soms werd een enkel object uit Noord-Afrika, of Egypte tentoongesteld, maar alleen als de bruikleen relevantie had voor het thema en de verhaallijn van een tentoonstelling. At random plaatsen van tentoonstellingen als een soort rondreizend circus zoals op dit moment binnen de volkenkundige sector helaas gebeurd doet geen recht aan de authenticiteit en identiteit van de afzonderlijke locaties, die natuurlijk allemaal wel degelijk een eigen (collectie)geschiedenis hebben.

9. Als ik het goed begrepen heb uit In de jaarverantwoording 2020 van de STICHTING NATIONAAL MUSEUM VAN WERELDCULTUREN heeft deze stichting ook nog een vermogen van meer dan 6 miljoen euro (deels geormerkt). Is u bekend of de stichting nog recht heeft om een deel van dit vermogen na de scheiding?

Het steven van de Congregatie is het behoud van het Afrika Museum. Als we nu niet ingrijpen en het NMvW op afstand zetten dan zijn hun plannen om de naam en de authenticiteit van het Afrika Museum inclusief het slopen van het buitenmuseum binnen korte tijd werkelijkheid en verdwijnt het vermaarde Afrika Museum dat nationaal en internationaal als een hoogstaand museum bekend stond. Helaas heeft het beleid van het NMvW al flink afbreuk gedaan aan deze status. Wij gaan er niet van uit dat er nog vermogen is dat wij terugkrijgen. Integendeel, het zal veel geld gaan kosten om de afbraak als gevolg van het beleid van het NMvW weer te herstellen. De congregatie is van mening dat wij nu moeten ingrijpen en mogelijk de kosten moeten accepteren om het Museum te redden van de ondergang.